

Якъ я вмерь.

Оповиданне.

—
I.

вмерь.

Про се я вперше довидався зъ широкого друкованого аркушу, званого „Щоденне Слово“ и выдаваного справди шо-дня въ мисти Днипрови.

Въ сьому аркуши, середь „посмертнхъ звистокъ,“ я прочытавъ такой допысь:

„Нова несподивана смерть: умерь Евгений Сагайдачный. Кто знавъ його, чытавъ його пысанья, той розуміе, яка се втрата. Його невелички поемкы та оповидання виршомъ—то справжня окраса украинському пысьменству. Се—литературни перлыны, наскрызъ проняти сумомъ-жалемъ. И така велика сыла авторового таланту, шо винъ прымушуе чытача зъ собою плакаты й сумуваты надъ недолею людською та разомъ и высоко пидносытыся духомъ угору, вбачаючы ти высокосты, до якихъ може сягнуты непереможный духъ людський.

„Але не дурно таки сумни поези невчасно згаслого автора. Тяжке було йому жытте. Винъ мусывъ безъ одпочыну гыбиты надъ нудною, нецикавою, нерозумною роботою, щобъ добуты соби й свой сем'и шматокъ хлеба. Та праця мучыла його, дратувала, вбывала йому сылу. Тилькы невелички частынкы своего часу мигъ винъ даваты литературы.

„Останними часами винъ тяжко занедужавъ и пойхавъ на село. Сьогодни наспила звистка, що винъ умеръ, и його тамъ уже поховано. Смерть спиткала його на тридцять четвертому роци жыття. Земля тобі перомъ, чесный робитнику, талановытый и щырый поете!“

Я не знаю, чы были правдою въ цій звистци хвалы моему талантови, але все инше не було выгадкою, оприче, звисно, одного... Чы и се, ся новына про мою смерть, такожь мала быты правдою?

Адже я такы й бувъ дуже хворый, тилькы мени здавалося, що я не вмержь, а трохы очунавъ на сели. Пойхавъ я туды безъ жинкы й двохъ моихъ дитей. Есимъ, на жаль, не можна було: мене поклыкавъ на село Дмитренко пожыты въ його лито, але поклыкавъ самого... А сем'я тымъ часомъ подалась у гостыну до жинчыного батька, въ маленьке повитове мисто. Се було добре, бо не треба було платыты за кватырю та своимъ коштомъ харчуватыся, а въ насъ останними часами стало дуже сутужно на грошы: мои „литературни перлыны“ не давали мени, звисно, ниякого заробитку, службу мусывъ я покынуты черезъ хворобу. А якъ тая служба давала мени на мисяць тилькы п'ятдесятъ карбованцивъ, то въ насъ, звисно, що мисяця ничо́го не зоставалося, оприче... того, що были вынни въ крамнычку, чы ще куды... що правда—вынни не багато, бо жылы обережно: яки были вжыткы,—таке й жытте.

Дакъ ото, подужчавшы трохы на сели та занудывшыся вельмы за сем'єю, я зважывся ии одвидаты. До Днипрова я доплуганывся за пивкарбованця зъ дядькомъ, що йихавъ зъ села у базарь; звидсы мавъ увечери зализныцею податыся до миста В., де жыла моя Ксеня... А покы зайшовъ, просто зъ базарю, до миськой чытальни и попрохавъ соби часопысы за останній мисяць. Бо на сели сього добра не було: моему прыятелеви Дмитренкови полытыка байдуже, то винъ газетъ и не чытае, а я тымъ цикавлюся. Почавъ чытаты и начытавъ...

Кынувся до иншыхъ часопысивъ, ажъ и тамъ у двохъ уже є звисткы. Умеръ та й годи! И вси жаліють! Навить бильше: хвалють и кажуть, що вмерло щось надзвычайне.

Не могу зрозумити!... Може се не я?

Сыджу соби здывованый середъ зовсимъ порожньои чытальни, колы се ввиходыть двое якыхъ добродивъ; молоди ще

хлопци: одынь студентъ, а другый у звычайній одежи. Я сядивъ у куточку, трохи затулений шахрою зъ книжками, то вони мене й не помитылы. Посидалы.

— А що, дала бібліотекарка останне чысло „Розмовы?“—пытае студентъ.

— Ось.

— Що тамъ є?

— Оповиданне Радюкове... виршы... ось рецензія на театр...

— А некролога Євгена Сагайдачного нема?

Я нашорошывъ уха: мій некрологъ у нашому літературно-науковому органи. Якъ бы я пишовъ просто до Савенка—на його йде теперъ мій примирныкъ „Розмовы“,—то вже й прочытавъ бы.

Але ни, добродій одказує:

— Ще нема.

— Охъ-охъ! Коли то мы доживемо до другого такого пышного поета!

И видразу я зареготався на всю хату.

Два чытачы ажъ посхоплювались зъ стильцивъ,—такъ ихъ налякавъ мій несподиваний регитъ. Вони глянули въ мій кутокъ, але, побачывши, що хтось сыдыть, заховавшысь за велькымъ аркушемъ часопысу, подумалы, мабуть, що чоловікъ щось чудне начытавъ. Заспокоилысь и посидалы знову гортаты „Розмовы“.

А мене все обнимавъ смихъ, тилькы я подужувавъ його и сыдивъ мовчки.

Я згадавъ свій першый выступъ на літературну арену, якъ я, рокамы передъ дванадцятьма, пославъ до „Порады“ першу свою поему „Молоди надіи“. Се була тоди моя найголовниша праця. Я и перепысувавъ багато разивъ, выроблявъ, перероблявъ, не поспішаючысь, бажаючы прычепурыты и якъ лялечку, и врешти пославъ до друку.

Пивроку дожыдався видповиди, а тоди попрохавъ вернуты рукопысь. Ще пивроку все пысавъ до редакціи, та ажъ на четверте проханне прыйшовъ до мене видпысь,—я його й доси пам'ятаю до слова!

„Высокоповажаний Добродію!

Редакція „Порады“ въ справи Вашого стыхотвору повидомляе, що годи го выдрукуваты, позаякъ Вы допустылыся въ

ему радикальныхъ взглядивъ разомъ зъ маловажаемъ виры греко-католицькой. Легко видиты, що отси стыхы:

„Обрыдлы всимъ плачї й зитхання,—
Покиньмо гратыся словами!
Де стилькы лыха й бидування,
Тамъ треба пособлять—диламы!“

цихують собою напямокъ радикальный, позаякъ тутъ не згадуесь о національни святощи и натякаесь на идеаль соціалистыч-ный. Такожъ уступъ:

Будь вильный духомъ самъ, и всимъ
Давай на воли жыты:
И тимъ, хто йде зъ хрестомъ, и тимъ,
Хто безъ ксьондза стае робыты!—

захвалюе атѣизмъ, а то есть протывно греко-католицькїй религїи.

Опроче Вашымъ стихотворомъ ображуесь моральнисть, позаякъ героиня ваша цилуесь зъ героємъ до браковинчанїя.

Не можемо увзглядныты Вашего желаня що до звернення скрипту, позаякъ той то скрипть затратывся.

Зъ глубокомъ поважанемъ...”

Якъ мене вразывъ сей лысть! Я бувъ тоди такой молодой,—думавъ соби, що се щось надзвычайне. Скильки я потимъ ще видбиравъ отакыхъ лыстивъ!... И врешти навчывся смїяться зъ ихъ такъ, якъ смїявся сьогодни.

Охъ, се справди чудово! Послушайте лышь, якъ воно є.

Чоловикъ повиненъ платыты людямъ за те, що за для ихъ працює! Нїякий политыко-економъ певне не понявъ бы виры, щобъ таке могло статыся, але жъ воно справди такъ, и се знавъ и знає мало не коженъ украинскый авторъ. Винъ творывъ, працювавъ, а колы хотивъ друкуваты, то мусывъ оплатыты чорныло, перо, що въ те чорныло вмочавъ, паперъ, на якому пысавъ, почту, яка видвозыла його рукопысы, часопысь, до якого винъ посылавъ те пысанне, и за се буты свидомымъ, що дев'ять кращыхъ його творивъ пидуть до редакційного коша, а ледви де-

сяте, найгірше, выдрукується зъ чудовыми редакційными виправками. Бо колы авторъ писавъ:

Нове чудове почуванне—
До краю ридного коханне
Прокинулось, и за думкамы
Не спавъ винъ довгымы ноча́мы,

то редакція, виправляючы „нариче українське, щобы стыхъ бувъ въ языци рускимъ“, мистыла:

Чудне новее почуване—
До витчыны любовъ-кохане
Прокинулось, и за думкамы
Не спавъ винъ довгымы ноча́мы.

а друкарня додавала въ останньому рядку дви манюсиньки помылкы, и тоди выходило:

Чудне новее почуване—
До витчыны любовъ-кохане
Прокинулось, и за думкамы
Не ставъ винъ довгымы ногамы.

Не лише було й тоди, колы, добувши врешти право друкувати свою покаличену червонимъ чорныломъ поему на Вкраини наддніпрянській, авторъ отдававъ за неи въ друкарню останни двадцять карбованцивъ. И яки марни були його надіи не то на литературну славу, а навить и на те, щобъ вернулься ти лехко-важно виднати въ сем'и грошы,—про те знали тилькы мышы, добри украинськи мышы, що завсигды берегли ридныхъ авторивъ одъ сорому прызнаться, що ихъ книги лежать у сховыщу цили!...

И отъ теперь—подумайте лышь!

Я, харпакъ, злыденный пысарчукъ у курній канцеляріи, якого такъ часто зневажало „начальство,“ якый хочъ и раювавъ иноди, спысуючы свои думы й мріи, але мавъ яку сотню чытачивъ и циле море байдужосты, а часомъ и зневагы до своихъ творивъ, я—пышный поетъ! Чы се жъ не чудасія?!

Очы знову несподивано зустрилыся зъ початкомъ некрологу: „Нова несподивана смерть. Умеръ“... Чортъ витъ що, яка

нисенитныця! И якъ се могло статься? Пиду до Савенка роспытаюся.

Савенко бувъ мій товаришъ,—мы колысь служылы въ одній канцеляріи, тилькы шо винъ згодомъ перейшовъ на липшу посаду до земства, а я лышывся тамъ, де й бувъ. Винъ завидувавъ господарськымъ бюро, шо мало продаваты селянамъ усяке добре насинне та деяке хлиборобське нарядде, мавъ тамъ соби й кватырю и не багато роботы,—жыты добре було. Я любывъ його за веселу, жваву, хочъ и легковажну й легкодумну вдачу, и якъ жывъ у городи, то мы часто бачылысь и одынъ одному ставалы въ прыгоди.

Дакъ ото жъ пиду заразь до його. А въ тимъ... Заразь же можу зустриты въ бюро людей, а разъ шо пры людяхъ не хочу зъ имъ про се говорыты, а друге—я жъ умеръ, то можу такого дурня зъ самого себе зробыты середъ зовсимъ чужыхъ людей, шо й годи! Пиду липше ввечери, якъ попоночіе и якъ Савенко буде самъ. А поky буду мертвый. Се у всякому рази цикаво, хоча й не вызволяє видъ почування, цилкомъ суперечного такому становыщу, тако жъ и становыщу моеи кышени: почування, шо я хочу йсты. Вытягъ калыточку, порахувавъ, скилькы мени треба буде на билетъ до В. и таке инше, и выразно побачывъ, шо мій голодь мае право выявлятыся тилькы на двадцать копійокъ. Зъ имы пишовъ до дешевой йидальни, звидты до велького миського саду. Тамъ зализь у гушавыну и чытавъ до вечора...

II.

По вулицяхъ уже скризъ посвитылыся лыхтари, якъ я зайшовъ у двиръ господарського земського бюро. Двери до Савенковой кватыри булы не замкнени, и я ввійшовъ у темный передпкій, никого не стрившы.

— Хто тамъ?—озвався Савенко зъ свои свитлыци.

— Я.

— Хто—я?

Чую, якъ винъ устае, йде. Ввиходыть, держучы въ рукахъ свитыльныкъ изъ свичкою, сáме тоди, якъ я у темному кутку скыдаю зъ себе пальто.

— Ты самъ?—пытаюся.

— Самъ,—одповидае винъ,—але жъ...

Чуты щось непевне у його въ голоси. Пиднимае вгору свичку, сылкуючыся дужче мене освіттыты.

Я выступаю зъ темрявы и простягаю до його руку.

— Але жъ,—одказую,—здоровы!

Якъ бы вы бачылы, якъ винъ зблidy, якъ затремтило въ його се чысто выголене пидборидде, якъ винъ подався назадъ!... Якъ шыроко-шыроко глянулы його злякани очы, а рука зъ свичкою такъ трусилася, що свитло ажъ ходоромъ ходыло.

— Чого жъ ты не хочешъ зо мною здоровкаться?

Винъ роззявляє рота, хоче щось сказаты, але чуты тилькы, якъ цокотять йому зубы. Врешти выхоплювається йому зъ усть якыйсь згукъ, щось отъ якъ: ва-ва-ва-ва...

Такъ бояться люде смерти, такъ бояться того, що з'язуе сѣй свить зъ тымъ—невидомымъ никому свитомъ!...

Чого жъ винъ тремтыть? Винъ, раціоналисть, що не вирьты ни въ яке тогосвитне жытте!

Але мени стае його жалко.

— Дурню!—кажу,—невже ты думаешъ, що я справди вмеръ? Хыба брехлыви некрологы мають сылу вбываты хочъ бы й хвору людыну?

Я хапаю його за руку. Винъ сылкується вырваты и въ мене, але я не пускаю.

— Я не мрець холодный,—дывысь, яки теплы въ мене руки! Чого ты сахазшся мене?

Потроху винъ очунюе, починае розумиты. Мы йдемо до його въ хату, сидаемо. Його чепурне, зъ тонкымы рысамы, облычче ще нервово-неспокойне, и била выкохана рука зъ довгымы пальцамы ще тремтыть ледви помитно, закручючы русявы мякы вуса.

— Роскажы жъ мени врешти, якъ се сталося?—каже винъ.

— Що?

— Та що ты... що тебе...

— Що мене на той свить ордыновано? Але жъ про се бильше вы, нижъ я, мусыте знаты, бо я бувъ не на тому свити, а тилькы на сели и сьогодни звидты прыйхавъ. Роскажы липше тѣ, якъ це все сталося!

Винъ починае росказуваты, и выходыть дуже просто и дуже незрозумило. У „Щоденному Слови“ прочытавъ винъ мій некрологъ. Уражений кынувся до редакци и звидты доvidaвся, що некрологъ прыславъ Семень Лучкивський, нашъ знаомый, просто-

зъ свого хутора, де винъ завсигды живъ улитку. Савенко заразъ же до його напысавъ, але видповиди доси не має. Чы Лучкивський выгадавъ такой недотепный жартъ, щобъ пиддуриты людей, чы його самого одурено,—Савенко не знавъ.

Вразъ винъ ударивъ себе по голови.

— Чого ты?

— Якъ бы ты знавъ, що въ мене має сьогодни буты!...

И зареготався. Я ще николи не бачывъ, щобъ винъ такъ реготався,—такъ и залывається! Упавъ на канапу, та ажъ качається, ажъ крыкомъ крычить.

— Чы ты,—кажу,—не здуривъ?

— Ой!... Ой!... Ой!...—репетує,—ха-ха-ха!... И ты здурієшь... якъ я тоби... ха-ха-ха!... шось скажу!...

— Кажы!

Де тамъ! Регоче й регоче,—слова не вымовить.

— Чы ты не панночка зъ гистерыкамы? Годи!

Удовольнявся врешти зъ реготу, тилькы слезы втырає та каже:

— А чы ты знаєшь, що въ мене сьогодни вечеръ зъ гостямы?

— Ну, то що?

— И знаєшь, черезъ що той вечеръ?

— Де жъ бы я знавъ, колы я лежавъ у труни мертвый!

Пидвися, ставъ, знявъ руку вгору и проказавъ пышно:

— Сьогодни въ мене литературни помынки по Євгенови Сагайдачному, нашому поетови, помынки зъ рефератамы, спивамы, декламациямы и видповидною до випадку, дуже доброю товариською вечерю, по тры карбованци зъ особы.

— Савенку, ты не дурышь?

— Бодай бы я старымъ „филкомъ“ довику лышывся, колы брешу!

Страшенно божыться!

— Стывай,—кажу,—не занапай свои души,—я вирю!

Почавъ винъ росказуваты, хто буде, що, якъ...

— А що,—каже,—лепсько?

— Чудово!—видказую.

— Мусышь дякуваты землякамъ, що хочъ вони за твое литературне жытте й не дбалы, дакъ дуже щыро дбають за твій литературный похоронъ. Трызна буде пышна,—за вына й за горилкы дбає Папушенко,—то жъ знавѣць!

— Та невже й цей буде?

— Не турбуйся: винь реферативъ не читає, навить чужыхъ не слухає... але жь хыба може буты вечера безъ Папушенка, а украинський патриотычный збирь безъ вечери?... Охъ, и це все мусыть загнуты, бо ты оживь!... А въ тимъ...—спынывся винь,— знаєшь? У мене єсть идея!

— Яка?

— Пышна и оригинальна! Сыла нечуваныхъ, вражаючыхъ ефектывъ!

— Кажы!

— Ни, спершу ты повиненъ податы мени слово, що прыстанешъ до мого замиру и зробишь що я скажу. Не страхайся: тоби ничего не треба буде чыныты, тилькы сыдиты й слухаты. Можешъ ты се?

— Можу, абы не занадто дурне слухаты.

— Уже яке буде!... *Ты мусышь буты на своєму литературному похорони.*

— Якъ то?

— Да такъ! Вечирь одбудеться въ зали господарського бюро. Я тебе садовлю оцюды за стину, въ ту свитлицю, де я сплю; зъ неи двери въ залу. Воны завсигды замкнени и туды ниhto не ходыть. Я ихъ одимкну, троxy видхылю и посаджу тебе билиа ихъ у темряви. Тебе ниhto не помитыть, а ты всихъ побачышь и почувешъ. А що?

— Але жь... я... не охочый до пидслухивъ.

— Яку дурныцю ты кажешъ! Колыбъ се навить булы й пидслухы, то я розумію, що се неморально про живыхъ, але мертви... Сподиваюся, що середь ихъ мусыть буты троxy инша мораль. Врешти тутъ ніякихъ и пидслухивъ нема: ты будешъ на своєму литературному похорони, а сподиваюся, що коженъ мрець має жь право буты на своєму похорони!

— Бильшь-меншь... колы винь справди вмерь.

— Дурныця! Ну, в'явы соби, що ты въ летаргii! Се не такъ важко. Адже бильша частына нашихъ землякивъ лежать у патриотычній летаргii по килькадесять рокивъ, та й ничего—почуваютья дуже добре и не хочуть навить и прокыдаются.

— А неправда жь,—иноди й прокыдаються.

— То воны тилькы кризь сонь белькочуть. Спробуй и ты троxy поспаты. Ну, триси! Побудешъ такъ скилькы схочешъ, а тоди,

въ одну чудову мыть, одчынышь двери и выйдешъ передъ товариство. Охъ, яка се пышна картына буде! Яки кольорысти ефекты! Середъ писноты й нудоты нашего жыття!... Подумай лышь, поете! Невже се тебе не прываблюе?

Мене справди почынала зваблюваты оригинальнисть становыща. Такъ воно трохы мовъ и не гараздъ, та зновъ же се було таке невынне и такый, зъ усякого погляду, високооригинальный unicum, що я не мигъ опертыся спокуси. Ахъ, украинський авторъ мае въ своему жытти такъ мало веселощивъ, що може врешти дозвольты соби, яко вынятокъ, таку невелычку и зовсимъ не шаблону порцію смиху!...

Я згодився

Мы пробазикалы вдвохъ ище зъ пивъ годыны, ажъ помы вдарывъ першый дзвонкыкъ. Тоди я пишовъ у темну хату. Вона була поручъ изъ Савенковымъ кабинетомъ и мала двое дверей: одни въ кабинетъ, а други въ залу. Я замкнувъ перши и сивъ биля другихъ. Савенко пишовъ одчыняты гостеви, наказавшы мени:

— Тилькы не поранься выты: дослухай усе, а тоди вже й выходи.

III.

Мени добре було выдко кризь трохы видхылени двери частыну залы. Гости, паны й пани, молодежи и старши люде, сидылы й стоялы. Середъ модныхъ дамъ ыхъ суконь брало очы яснымы блыскучымы колирамы два-тры вкраинськихъ убрання, та й поручъ изъ билымы комирчыкамы червонилы де-не-де зъ пидъ чорныхъ сурдудивъ вышывани сорочки й кольорысти стьожкы. Чуты було, якъ стыха брязкало намысто на дивочыхъ шыяхъ, але розмовъ уже не було, бо вси наготувалыся слухаты речныка, що тилькы оце сивъ за окремый столыкъ. Се бувъ Тысовський, старый сывый дидусъ, симпатичный и простый, директоръ однеи велькои институци. Давний и давно скам'янилый мисцевый украинофылъ, але загально поважаний чоловикъ. Винъ казавъ уступну промову—коротку, просту, але чулу. Винъ говорывъ, що Евгенъ Сагайдачный бувъ дуже талановытый и дуже нещаслывый поеть. Багато винъ зазнавъ лыха, и се зибралыся люде виддаты його дорогій пам'яти шанобу.

У мене ажъ очы сльозамы зайшы, якъ я слухавъ сю щыру промову. Теперъ я бувъ певень, що дидусь Тысовський справди не мигъ мени даты посады въ свой институци. Кажу: *теперъ*, бо въ той часъ (то було передъ трьома рокамы) мени здавалось инакше. Але жъ мени такъ тяжко тоди було жыты, що я певне не мигъ безсторонно поглянуты на речы: втратывшы одну посаду, я п'ять мисяцивъ шукавъ другои, мы попродали за малымъ не все, що въ насъ було... Мени здавалося, що видъ одного слова Тысовського залежить даты мени посаду въ тій институци, де винъ бувъ найстаршымъ паномъ, и що за ти п'ять мисяцивъ не одному винъ ии й давъ... Певне, се моя помылка була...

Вмеръ батько нашъ
Та й покынувъ насъ!..

Жалибно-жалибно озвалося по зали тужлыве голосинне. Спивцивъ мени не выдко, але чуты ихъ голосы и ти слова жалю й слизъ по втрати дорогого, любого... Боже мій! се жъ про мене спивають, бо и я жъ умеръ, покынувъ ихъ, а вони за мною жалкують, тужуть по мени... И сльозы закапали въ мене зъ очей, мени стало жалко самого себе—моихъ молодощивъ мынулыхъ, сонцемъ не осяяныхъ, хмарами засмученыхъ, мого жыття недовгого, але тяжкого—зъ короткымы квитчастымы хвылынамы любовы й могучого надхнення, зъ довгымы осинними рокамы никому не корыстной працы, що вбывала тило, вбывала душу... Цытьте! Не спивайте бильше, прыпынитесь! Бо не вытрымаю и заплачу голосно!..

Спивъ затыхъ...

Хтось пишовъ по хати за столькъ. Хто жъ то? Бычкы! Маленьке, в'юнке, скризъ улазлыве,—отъ же й тутъ за стиль улизло.

— Высокоповажане добродійство! — почавъ.—Мени прыпала сумна повиннисть податы вамъ жыттепысь нашего кебитного поета. Ця повиннисть и сумна мени й люба, бо мы були зъ покойнымъ найкращымы друзямы, найщыришымы...

(Друзямы?—перепынула ти слова моя думка...—Яки жъ то й друзи, якъ тилькы й того, що служылы въ одній канцеляриі? А надто я завсигды не любывъ сього Бычка за його злыи лепетлывыи языкъ та за те, що встрявавъ скризъ, куды не треба).

— Такъ, винъ бувъ мени другомъ... Ну й, звисно, мени не разъ доводилось пособляты приятелеви въ його справахъ... по приятельському...

(Пособляты? Винъ—мени?)

— Бо винъ бувъ поеть, а поеть—людына безрахудна, никола, знаете, не розуміе що то берегты грошы... Якъ є, то роскыдає, а потимъ доводиться бидуваты... Поезія и марнотратство, то такъ, знаете, дви сестри ридни...

(Мое марнотратство?)

Потимъ винъ коротенько подававъ мій жыттепысь и казавъ, що я завсигды мріявъ про высоки идеалы.

— Ну, а жытте, знаете, далеке видъ тихъ идеаливъ, такъ черезъ те мій приятель мало стривавъ одностумивъ... Навить у свой сем'и не стривавъ, бо тамъ його не розумили и не пидтрымувалы... Я, звисно, не про диты його кажу,— вони занадто мали...

То се винъ про мою Ксеню? Про неи, що тилькы й живе моими думкамы, надіямы й порываннямы! Якъ винъ сміє такъ гыдко набрихуваты? Взагали, якъ винъ сміє про все це говорыты? Яке його дило?! Ни, мушу выйты прыпыныты се!

Я вставъ бувъ та й спынився: ни вже, дослухаю до краю хочъ сього...

А винъ говорывъ дали:

— Ну, звисно, мій приятель такы трохы й самъ бувъ выненъ, що не багато прыдбавъ прыхыльныкывъ... Бо мавъ таку вдачу, що!.. Отъ, знаете, якъ звычайно: поеть, посланецъ небесь, „глаголомъ жечь сердца людей“, и думає, що никола не помыляється въ своихъ думкахъ, и обороняє ихъ дуже вже палко... И людымъ просто въ вычы такъ и высловлює все, що думає, хочъ бы воно имъ и нелюбе... Я вже йому про се й казавъ, та й не разъ, дакъ де тамъ! Ну, та я йому се прощавъ... Але жъ не всякый, знаете, мигъ його такъ розумиты, якъ я, та й прощаты,—черезъ те винъ и мавъ багато ворогывъ... Але мы были приятелямы. Мы такъ часто читалы одынъ одному свои творы, и винъ дуже хвалывъ мои переклады зъ Лермонтова... (Я, знаєте, Лермонтова вже чымало переклавъ). Я подававъ йому идеи не до одного його поетычного оповидання виршомъ, а винъ звирывъ мени напысане до мого перегляду й редакціи... Шкода тилькы, що пысавъ винъ потроху и не справдывъ тихъ надій, на яки дававъ право його талантъ...

И винъ балакавъ, балакавъ, балакавъ и такъ брехавъ, що мени ставало вже чудно. А люде, повирывшы, ще й подякували йому оплесками, якъ винъ уставъ з-за столыку.

А туды вже сидае новый речныкъ. И сього добре знаю— Тыщенко. Добросердный чолов'яга, закоханий у мои виршы та й у мене потроху. Оцей справди мени часто пособлявъ и навить тоди, якъ я бувъ безъ посады, прийнявъ насъ зъ усією сем'єю до себе на квартиру, хочъ йому й самому тисненько було жыты (винъ учителювавъ у миській школи и мавъ тамъ у ій дви маленьки свитлычки). Його вельке щыре облычче зъ кудлатою бородою и дытячи добри очы мають сьогодни якийсь особлыво поважный выглядъ: розгорнувъ верчычокъ паперу, чытатыме крытычный оглядъ моихъ творивъ.

И чытавъ докладно, шыроко й довго. Багато було библіографіи, багато хвалы й цитатъ зъ моихъ пысаннивъ, але жъ, Боже мій! який дывный нетямъ! Я николы не думавъ, що винъ такъ мало мене розбирае, ся добряча душа! Яке нерозуминне моихъ найкращыхъ найголовнишихъ думъ и почуваннивъ! Якымы вбогымы, шаблонowymi, банально-прылызанымы, обмежено-прыстойнымы появлялыся воны, перейшовшы черезъ призму його „крытыкы"! Невже я колы щось таке пысавъ або казавъ? Колы таки й справди мои пысанния, то яке жъ я маю право зватыся поетомъ за сю банальну сичку зъ капустою? А винъ усе говорыть! Любый мій! По правди я тоби вдячный за твою простомовну, нелукаву до мене щыристь, але жъ пожалій мои пысанния!..

Отъ уже йому прыплискують, навить Савенко. То це вси згоджуються зъ имъ?..

И колы вже треба було переглянуты мои пысанния, то чому жъ сього не зробывъ—ну, хочъ Дашецькій—винъ же професоръ литературы?..

Якась панночка, процвітаючы ясноколирнымы стричками та блышучы дукачами й намыстомъ, проказуе мои виршы. И писля попередньої крытыкы я въ кожному ихъ слови несамохить шукаю тіей шаблоновой дрибнодухой обмеженосты, за яку мене разъ хвалено...

Що се? Невже се винъ буде промовляты, Котовський? Чоловикъ, якому я завсигды здавався запородою въ оци, який усе жытте бувъ мени найгиршымыъ ворогомъ, шкодывъ мени скрызъ,

спотыньга кусаючы, якъ зрадлыва собака! И винъ мае промо-
вляты и лицемирно хвалыты мене, шыплючы въ души зо злосты?

Такъ, винъ сивъ за стиль, и я бачу просто себе його вы-
кохане, выпешене панське облычче, зъ коротко пидстрыженоу
боридкою, зъ ласкавымъ медянымъ усмихомъ червоныхъ губивъ.
Отъ чую його солоденькый голось:

— De mortuis aut bene, aut nihil—святе правыло, и я його ша-
ную бильше, нижъ хто иншый. Черезъ те я ни въ якому рази
не насмилюся ничого казаты про саму особу нашого небижчыка-
поета. Говорытому тилькы про литературни його творы.

Мени полекшало: винъ мене не хвалытыме, тилькы лаяты-
ме,—це все жъ липше.

— Все згоджуються, що Євгенъ Сагайдачный мавъ пречудовый
поетычный хысть, бо жъ безперечно треба маты хысть, щобъ
пысаты таки гладеньки виршы. Виршь у його справди легенькый,
бо авторъ не надужывае його и здебильшого йде туды, куды веде
його виршь, одминяючы, видповидно до його, и змисть свого
твору. Змисть же въ його звычайно дуже цикавый, бо дорогой
нашъ поеть пысавъ на пекучи сучасни темы, добираючы таки,
яки оброблялы вже вси поэты-сучасныкы, и такимъ робомъ темы
ти вже малы—сказавъ бы такъ—патентъ на цикависть. Зрозу-
мило, що въ такій роботы винъ не мигъ не сходытыся дуже зъ
тымы авторамы, що попередъ його про це пысалы, але винъ за-
всигды бравъ у ихъ тилькы найкращи, найпоетычниши мисця.
Се не значыть, що высокоталановытый авторъ не бувъ ориги-
нальный—навпакы, оригинальнисть його поглядивъ завсигды вы-
являлася тымъ, що загально дозволене здавалось йому злочын-
ствомъ, а загально гуджене—хвальнымъ дипломъ. Черезъ те де-
хто дававъ йому догану, що його докоры за для насъ неоправ-
дани, а його порады або неморальни, або практично-непрыдатни. Я жъ
не буду ганыты, бо кожень мае право казаты що хоче. Творы незабут-
нього поэта довго ще будутъ у насъ чытатыся, бо писля Шев-
ченка у насъ занепадъ поезіи, и мы не маемо кращыхъ авто-
ривъ... хоча винъ пысавъ такъ мало, що його творы—крыхоткы,
колы ривняты до того, що зробылы инши пысьменныкы...

Досыть мени вже того! Я видимкнувъ двери и выйшовъ у
Савенкивъ кабинетъ. У зали лящалы оплескы Котовському за
промову. Я видчынивъ двери зъ кабинету въ залу и ставъ на
порози.

Саме въ цю мыть усе товариство встало (певне—се бувъ антрактъ) и безладно рушыло по зали, жваво розмовляючи.

Килькы чоловика, и попередь усихъ Котовський, ишли купкою просто до кабинету и побачылы мене. И видразу ихъ облычча видминылися. Смертельна блидисть окрыла ихъ, очы спынылися, вырчавшыся на мене, рухы вмерлы... тилькы въ Котовського, що стоявъ попереду, трусылыся щелепы. Скам'янили вси безъ згуку.

Тымъ часомъ заздрілы мене й инши и вразылыся такъ саме. Вси занимилы, прыкыпывшы до мисця, и тилькы дывылыся, дывылыся на мене божевильно-эляканымы очыма, просто страшнымы на цихъ блидыхъ облыччахъ.

— А-ахъ!—почувся жиночый скрыкъ, и килькы десяткывъ людей, якъ одна людына, видразу кынулося назадъ, у ти куткы, де попереду сыдили, збылося въ купу, якъ отара, тремтючи передь вовкомъ. Мижъ мною та имы стала порожнява велькои залы.

— Прошу сидаты, панове!—промовывъ я, проходячы до столыка.

И вси, якъ одынъ, силы, загыпнотызовани безмирнымъ перелякомъ.

И я сивъ за столыкъ.

— Прошу выбачыты, панове, що я перепыню вамъ хвылыны видпочынку... Але вы такъ багато говорылы сьогодни про мене, що бувъ бы я незвычайный, не озвавшыся такожъ.

Воны слухалы, сыдючы нимо, нерухомо—цилкомъ такъ, якъ отъ дытына посадыть рядъ ляльокъ, говорыть до ихъ, якъ до живыхъ, а вони слухаютъ мертвымы ушыма и дывлються мертвымы очыма.

— На-й-самъ передь дозвольте направыты одну важну помылку: на жаль, я не вмеръ, я живой, и авторы моихъ некрологивъ трохы поспишылыся.

По всій зали роскотылося шыроке вильне зитханне пивсотни людей, и облычча, си били кам'яни облычча, ожылы, заворушылыся.

— Щаслывый и дывный выпадокъ, якого творцемъ бувъ певно богъ поезіи Аполлонъ, прывивъ мене на мою власну трызну, и я почувъ соби посмертныи судъ... Я дякую за слова прыхыльни та щыри до мене, яки я тутъ чувъ. Дозвольте жъ и мени теперь сказаты трохы—не про себе—ни!—але про насъ, украинськихъ пысьменныкывъ.

Я замовкъ на хвылину. Въ зали панувала надзвычайна мертва тыша. Бильша частына сыдила похнюпывшысь, инши—втупывшы въ мене очы.

— Я заразъ тутъ чувъ докирѣ, що одурюемо надін, мало твoryмо... Правда!... Але... У поэта въ голови є мозокъ, а въ грудяхъ почуванне... Си дви речы прызначено на те, щобъ служыты поезіи во им'я щастя ридного краю й народу. Але поезія у насъ має зъ усього тилькы недогрызкы: той мозокъ зсидає канцелярія, чы контора, а почуванне вытрачується на еквилибрыстку мижъ мріямы про вильный свить шырокой и порозуминнемъ зъ слугамы запаморочення. На поезію має поетъ килькы сонныхъ одъ утомы хвылынъ, якъ що ихъ не забере йому хатній клопить... Наша интеллигенція! Чы є вона? колы є, хай знає, що за килькы десяткы карбованцывъ на мисяць продається мозокъ нервивъ и кровь серця нашого поэта! А вони жъ належуть ридному народови—сей мозокъ и ся кровь! Вы чулы, якъ продають невильныць у гаремы? Гынь изъ зненавысты до покупця, але кохай його, бо винъ тебе купывъ! Ось вамъ поетова душа-невильныця! Хай вона рыдає, хай вона крычыть, б'ючысь у хыжыхъ кихтяхъ,—нихто ій не пособыть: се жъ такъ натурально—буты проданою на базари,—до чого жъ тутъ крыкъ? Лицемирство—всяки слова про любовъ до ридного слова й народу—докы истніє сей ганебный продажъ!

— Середъ пустыни жыве у насъ поетъ. Його слово—гласъ вопіюшого въ пустыни. Якъ мало жывыхъ середъ цихъ трунъ изъ трупамы духовныхъ невильныкывъ чужомовного сусидського розуму! И йде поетъ своимъ шляхомъ самъ соби, а люде, а його интеллигенція сама соби. О, якъ бы вы зналы, який винъ сырота духовный! Йому прыхылыты головы ниде, бо винъ жыве велькою идеєю, а середъ васъ... Се жъ тилькы парадъ, си ваши роковыны й усяки зборы, парадъ, годящий сьогодни тилькы на те, щобъ завтра про його забыты середъ крутеню усякыхъ вашыхъ дилъ!... Дилъ!... У васъ мусыть быты тилькы одно дило: щастє ридного народу! Де воно въ вашому жытти, въ вашихъ сем'яхъ? Тамъ рабство, невильныцтво духовне, безмирно гирше, нижъ рабство физичне. Тамъ батько не вчыть свои дытыны виддаваты ридному народови вси свои сылы, вси свои думы, вси свои почування—все своє щастє и вси свои слъзы. Все чуже

поетови въ вашыхъ кам'яныцяхъ и труною, труною пахне видь ихъ! И докы не огыднуть вамъ ти пахощы, докы не станете вогамы тымъ людямъ, якымы есте теперь, доты сыротою блукатыме по свиту спивецъ вельчныхъ замиривъ, и його писня тяжкымъ рыданнемъ буде, палкымъ докоромъ вамъ, що хочете спаты мертвымъ сномъ тоди, якъ уже свитае свить...

1901. Ш. 10.
У Чернигови.

Б. Гринчѣнко.

